

Formidlingskonsept D/S Hestmanden

Dette dokumentet baserer seg på tidligere formidlingsplaner, som ble utarbeidet i 2007 og 2010, samt formidlingsplan og kostnader skissert i dokumentet "D/S Hestmanden som Norsk krigsseilmuseum og del av Vest-Agder-museet – overordnet konsept."

Det tas utgangspunktet i to formidlingsarenaer: Om bord på D/S Hestmanden og på land, både i den gamle mannskapsmessen og rundt messebygget. Det tas videre utgangspunkt i budsjettet som er skissert i det overordnede konseptet.

For å anskueliggjøre hvor om bord eller på land konkrete formidlingstiltak kan foregå, hva som kan formidles ved hjelp av tiltakene og hva de per dags dato vil koste, har vi laget en oversikt med tegninger og skisser over formidlingsarenaene inkludert tiltenkt innhold.

D/S Hestmanden som formidlingsarena

Selve det restaurerte skipet er den viktigste rammen for all formidling om bord. Under formgiving av utstillingene må skipets egenart vektlegges og benyttes bevisst. De tilrettelagte utstillingene skal fremstå som den nye lasten om bord.

Det er ikke intensjonen at all tilgjengelig informasjon eller temaer skal presenteres i utstillingsform, men snarere at utstillingene skal virke som en visuell opplevelse som kan motivere publikum til å søke ytterligere kunnskap, gjennom litteratur, internett, film- og bildevisninger. Utvelgelse av temaer som skal presenteres og visualiseres og valg av formidlingsform blir derfor en stor utfordring i planleggingsarbeidet. Det er også viktig at utstillingene ikke gjør at de inntrykkene skipet kan formidle, forsvinner. Det er sentralt at publikum etter en tur om bord sitter igjen med en liten følelse av hva krigsseilerne opplevde under de mange turene på havet.

I Stiftelsen Hestmandens formålsparagraf pekes det på fire overordnede emner for utstillingene, arrangementene og forskningen som skal drives.

Hestmanden skal

- være et minnesmerke over norske sjøfolks innsats under de to verdenskrigene
- bli et møtested for fredsarbeid og kulturutveksling
- dokumentere norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold i første halvdel av det 20. århundre
- gi kunnskap om og opplevelse av vår maritime kulturarv

Disse fire punktene angir retningslinjer for formidlingsarbeidet:

Minnesmerke over norske sjøfolks innsats under de to verdenskrigene

Stiftelsen Hestmandens initiativ til restaurering, og Stortingets vedtak i 1995 om statlig bevilgning til Hestmanden, peker særlig på Hestmanden som minnesmerke over krigsseilernes innsats under de to verdenskrigene. Vi finner det imidlertid riktig å prioritere fortellingene om 2. verdenskrig i utstillingene, ettersom initiativet til bevaring av Hestmanden følger av hendelsene under siste krig. Hestmandens fart og rolle under 1. verdenskrig vil få plass, men da sammen med skipets øvrige historie eller som en midlertidig utstilling. Temaet vil i tillegg kunne presenteres gjennom andre medier. Historiene om krigsseilernes innsats og Hestmanden i krig vil være den sentrale formidlingen om bord.

Møtested for fredsarbeid og kulturutveksling

Utstillingen om krigsseilerne og den norske handelsflåten under 2. verdenskrig vil være utgangspunktet for eierstiftelsenes andre hovedpunkt ved formidlingsarbeidet; å gjøre Hestmanden til et møtested for fredsarbeid og kulturutveksling. De faste utstillingene vil da utgjøre rammene, mens foredrag, sceneutøvelse, film og temporære utstillinger blir kanaler for videre fredsarbeid og kulturutveksling. Deler av skipet skal romme filmvisning i storformat.

Dokumentere norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold i første halvdel av det 20. århundre

Hestmanden, restaurert etter antikvariske retningslinjer, vil være et solid bidrag til dokumentasjonen om norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold i begynnelsen av det 20. århundre. Tidsepoken angitt i det tredje hovedpunktet er også valgt fordi det var i denne perioden Hestmanden var i regulær drift. Men skipet som gjenstand vil stå svakt om ikke emnet også gis plass i utstillingene.

Vår maritime kulturarv

Vår maritime kulturarv vil kunne oppleves gjennom alt som skal skje om bord, ute og inne, selve skipet med alle dets funksjoner i maskin, bysse, lugarer, dekkfunksjoner og lasterigg, understøttet av faste og temporære utstillinger om sjøfolk og sjøfart i krig og fred.

Noen generelle betraktninger

Vanligvis er museenes store fortrinn at de kan vise frem, visualisere og problematisere historiske hendelser og sammenhenger ved en utstrakt bruk og presentasjon av originale gjenstander og arkivalia. I tilfellet Hestmanden forholder dette seg annerledes, da tilfanget av originale gjenstander er lite, samtidig som selve skipet er den viktigste og dominerende «originale gjenstanden». Det er imidlertid nødvendig å holde noe distanse til begrepet originalitet, for Hestmanden er slik den fremstår i dag, ikke et skip som ser ut som da den seilte under 2 verdenskrig, men er et restaurert skip hvor en i

restaureringsprosessen har måttet inngå mange kompromisser av økonomisk, teknisk og ideologisk art. Frakteskipet Hestmanden seilte i både 1. og 2. verdenskrig, men er i 2014 bevart i sin form fra etter siste ombygging i 1947, hvor den også fikk oljefyring i stedet for den opprinnelige kullfyringen – og ny innredning i store deler av akterskipet. Fargen er Nortraships grå, noe som 1947-utgaven aldri har hatt.

Gjenstander som kan benyttes i utstillinger om krigens seilas og krigsseilernes historie vil for en stor del måtte hentes inn. Samtidig er det et godt tilfang av foto, skriftlig materiale og filmopptak, som vil kunne danne basis for spennende fortellinger om bord.

1. FORMIDLING OM BORD

Premisser

Formidlingskonseptene som beskrives i det følgende tar utgangspunkt i et skip som er ferdigstilt for formidling. Pr. i dag er det en rekke uavklarte spørsmål som må finne sin løsning. Det gjenstår også konkret arbeid, teknisk og restaureringsmessig, som må utføres på skipet før tilrettelegging for formidling kan igangsettes.

Konkret har vi lagt følgende premisser til grunn for formidlingskonseptene som beskrives i denne planen:

- 1) Formidlingskonseptet tar høyde for ulike driftsmåter av D/S Hestmanden; skipet ligger fast ved kai eller det skal kunne flyttes enten for egen maskin eller ved hjelp av tauing.
- 2) Adkomst til skipet: Valget av løsning for publikumsadkomst har stor betydning for formidlingsvirksomheten i deler av skipet. I følgende plan er adkomst lagt midtskips via shelterdekk ved lasteluke 2 eller via skuteside med inngang til hoveddekk. Nødutgang er lagt forut i skipet (Nina S. Nilsen 2013).
- 3) Tilrettelegging av arealer for funksjonell og sikker publikumsflyt: godkjente trappeløp, nødutganger, rekkverk, passasjer, universell utforming etc. må være på plass før formidlingskonsepter kan realiseres. Nyetablerte gjennomganger mellom akterskip og hovedskip bør beholdes for å oppnå god publikumsflyt og universell utforming på hoveddekk akter (Nina S. Nilsen 2013).
- 4) Deler av skipet utformes universelt, andre deler ikke (kommandobro og båtdekk).
- 5) Aktre del av skipet (messe, bysse, lugarer, oppholdsrom og maskinrom) tilbakeføres så langt det lar seg gjøre, slik skipet var da det ble tatt ut av drift. Restaureringsarbeidet er ikke lagt inn i formidlingsplan og -budsjett.
- 6) Tilgang til maskinrommet er universelt utformet, men kun tilgjengelig gjennom besøk med omviser.

Betydningen av tekniske løsninger og tilrettelegging for adkomst

Bruk av lokalitetene om bord henger tett sammen med hvilke tekniske og adkomstrelaterte løsninger som velges, herunder hvilke områder i skipet som kan eller bør være universelt tilrettelagte, og hvilke områder om bord som evt. må sperres av for publikum, fordi adkomsten ikke tilfredsstiller lovens krav. Disse temaene har vært drøftet inngående, og blant aspektene som må gis særlig oppmerksomhet er adkomst, oppvarming, universell tilrettelegging og belysning. Arkitekt Nina Stokset Nilsen har laget en rapport med anbudsgrunnlag for nødvendige tekniske arbeider, utarbeidet i samråd med VAM og daværende leder i Stiftelsen Hestmanden. Rapporten er vedlagt (Nina S. Nilsen 2013).

Oppdeling av D/S Hestmanden i fire formidlingsområder

Vi har i første omgang valgt å dele skipet i fire formidlingsområder. Disse finner man igjen i de vedlagte skissene, der det også finnes utfyllende informasjon om formidlingstiltakene. I hvert av de områdene vil man kunne velge blant temaene som presenteres lenger nede. Først vil vi gå nærmere inn på rammene for formidling og mulige tiltak.

Område I: "Heldig skip?" *rødt markert på skissene*

Publikums entré til D/S Hestmanden og det første inntrykket av skipet. Området strekker seg fra hoveddekk og ned i aktre lasterom. Her er rom for store, visuelle elementer som kan ses og oppleves både fra hoveddekk, på vei ned trappen gjennom lasterommet og på tanktoppen i bunn.

Område II: "Marerittet" *grønt markert på skissene*

Fremre lasterom er et stort og lukket rom som vil være egnet til å gi en inntrykksfull, visuell opplevelse av det til dels dramatiske livet om bord. Krigsseilernes opplevelser spenner fra møter med havet til store redsler i farefulle situasjoner under krigene. Ubåter som forfulgte handelsskipene ble ofte liggende i skipets kjølvann. Torpedoene kom som skummende striper i vannet mot skipet. Det store, røffe rommet er et utmerket sted for visning av film. Gjennom lyd og bilde ønsker vi å gi publikum en følelsesmessig opplevelse av stemningen om bord i et skip utsatt for stor fare. Ingen skal gå uberørt ut av "marerittet." Avhengig av tiltak og innhold, bør man her vurdere en aldersgrense for tilgang til området. Bruken av rommet er fleksibel, og arealet kan også fungere som auditorium, konsertsal eller lignende ved spesielle arrangement.

Område III: "Fortrengt og glemt" *lilla markert i skissene*

I etasjen over, med tilgang fra hoveddekk og aktre lasteluke, finner man et område som egner seg godt til utstilling og presentasjon av forskjellige, vekslende tema. Formidlingstiltak vil med fordel kunne være interaktive og tilrettelagt for skiftende innhold. Vi har undersøkt muligheten til flere overdimensjonerte, digitale "loggbøker", der man kan "bla" seg fra side til side.

Område IV: "I samme båt" *blått markert i skissene*

I aktre del av skipet finner man lugarer, messe, bysse og oppholdsrom. Her er stedet for å se hvor krigsseilerne sov, spiste og oppholdt seg til daglig og for å få en opplevelse av atmosfæren om bord i skipet. Et gjennomgående fortellergrep i hele skipet er å ta utgangspunkt i personhistorier og personlige fortellinger der det er naturlig. Dette grepet vil bli svært synlig i dette området, hvor enkelte krigsseilere vil bli levende gjennom bildemateriale og lydopptak.

Mange krigsseilere har skrevet ned sine erfaringer og hendelser under krigen. Som eksempel kan nevnes Knut Nyttun, som førte dagbok gjennom hele krigen. Hans historie er nylig utgitt i bokform av Jon Michelet. Et utdrag av dagboknotatene, kanskje som lyd kan inngå som del i en utstilling. Ingvald Wahls historie er grundig dokumentert gjennom intervjumateriale på film (Sjøfartsfilm AS) og litterær omtale (Jon Michelet). Michelet er en god forteller, og filmmateriale vil kunne bære hoveddelen i en utstilling. Av mer lokalt tilgjengelig materiale kan nevnes historien til Ivar Myklebust som museet har eget filmintervju med. Også han har gode fortellinger på film.

Tema for utstillinger og presentasjoner

Valg av temaer, vinklinger og presentasjonsformer for kommende utstillinger er vanskelige å angi i detalj før skipet er tatt i bruk som museumsskip og koordinerende krefter og nødvendig kompetanse er på plass.

Følgende tema er relevante og kan nevnes som utgangspunkt for senere valg i de fire områdene. Mer og utførlig informasjon om hvert enkelt tema finner man i de to vedlagte formidlingsplanene, datert 2007 og 2010.

Krigen på havet, 1939 – 1945

Her finnes det et omfattende materiale av litteratur, faktainformasjon, personlige beretninger, film, foto m.m.

Generelt om handelsflåten i krig

Viktige stikkord er her handelsflåtens betydning, etablering av Nortrashiprederiet, styrkeforholdet mellom partene, krigens omfang i de ulike havområdene, krigen om Atlanterhavet.

Flere emner med stor relevans for skipet og dets historie

- ✓ Konvoiene, omfang og faste strekninger. Konvoiens ferd over et havområde bør kunne få en audiovisuell visning.
- ✓ Nortraship som organisasjon. Alternativene, hva gjorde andre nasjoner?
- ✓ Opprettelsen av Nortrashipsfondet under 1. verdenskrig.
- ✓ Etterkrigstidens behandling av krigsseilere. Bilder av de mangfoldige liv krigsseilere levde etter krigen. Kampen om Nortrashipsfondet. Krigsseilersyndrom, alkohol, utstøtelse.
- ✓ Krigsseilernes familier/ etterlattepensjon
- ✓ Skip i arrest i nøytrale havner. Kvarstadskipene, Skip i afrikanske (franske) havner.
- ✓ Krigsseilere i japansk og tysk fangenskap. Behandling, sult, død, tilbakevending til USA – Norge.
- ✓ Tråder tilbake til- og sammenlikninger med 1. verdenskrig
- ✓ Spesielle episoder. Noen hendelser er verdt en særskilt behandling, enten fordi de utgjør en særlig viktig historie eller fordi de er godt dokumentert og lett lar seg formidle. Forliset av Moldanger dekker nok begge kravene. Det var et forlis som fikk

konsekvenser for sikkerhet, og det finnes materiale som kan belyse det fra ulike sider.

- ✓ En sjømanns verdi (målt i kalkulasjoner fra Nortraships ledelse, redningsutstyr i livbåter, behandling av fysisk og psykisk skadde).
- ✓ Krigen før krigen. Før 9. april, da Norge kom med i 2. verdenskrig, omkom nær 400 sjøfolk.
- ✓ Flukten over Nordsjøen. Mange nordmenn, også sjøfolk flyktet sjøveien i skøyter og sjekter for å slippe unna det okkuperte Norge. Mange av dem for å gjøre en innsats blant annet til sjøs. Sjekta "Alfred Clifton" ble brukt til en slik flukt og kan utstilles om bord. Søren Brandsnes flukthistorie vil ha en naturlig plass i en slik sammenheng.

Hestmanden under 2. verdenskrig

Som eksempler på Hestmandens mange og mangfoldige seilaser kan seilasen mellom Svalbard og Nord-Norge april til juni 1940 nevnes, farten på Englands kyst og ankomsten i Oslo etter krigen.

- Turen til Nord-Norge endte med evakuering, og flere enkeltturer kan nevnes for anskueliggjøre perioden. Seilasen kan brukes som innfallsport til å fortelle om kampen om Nord-Norge etter den tyske invasjonen 9. april, likedan om evakueringen av den norske handelsflåten.
- Hestmandens fart på Englands kyst 1940 – 1945 kan være innfallsport til fortellinger om bombing av havnebyer og krigshandlinger langs kysten. Her var radiatorommet av spesiell betydning.
- Ved Hestmandens ankomst til Oslo ble det tydelig hvordan krigsseilerne ville bli behandlet de kommende tiårene. Etter krigen evnet ikke det norske samfunnet å gi krigsseilerne heder og anerkjennelse. De psykiske senskadene var det få som forsto. Krigsseilerne måtte kjempe en lang kamp for å få heve krigsskadepensjon, og svært mange ble uføre.

Budsjett per 21.11.2014:

Formidling om bord i Hestmanden:

Sentralt styringssystem, plassert i teknikkrom (tidligere drivstofftank)	kr	49 000
Effektbelysning (hoveddekk)	kr	87 500
Effektbelysning (tanktopp)	kr	87 500
"I samme båt" (lugarområdet i akterskipet)*		
Lydkulisser: avspillingsutstyr, 10 stk. à 7500 kr	kr	75 000
Rekvisitter for å gjenskape miljøer	kr	50 000
Innredning	kr	84 000
"Det heldige skipet" (midtskipet inkl. entréområdet)		
Mediavegg (minnetavle)	kr	294 000
Digitale bannere, løpende telegramtekst, 3 stk.	kr	63 500

Projektorer til digitale bannere, 3 stk.	kr	45 000
Medierom for publikum (under trapp), 4 pc-er	kr	20 000
"Marerittet" (fremre lasterom på tanktopp)		
Film (180 grader), tekniske løsninger/ montering	kr	366 000
Lyd til film	kr	46 000
Produksjon "Marerittet"	kr	200 000
"Fortrengt & glemt" (fremre hoveddekk)		
Utstilling: Digitale, interaktive "loggbøker", 10 stk.	kr	610 000
Interaktivt spill, avspillingsutstyr (fremre lasteluke)	kr	30 000
Utvikling digitalt innhold spill	kr	50 000
Reserve/kostnader for øvrig formidling	kr	342 500
Totalt formidling om bord i Hestmanden	kr	2 500 000

* Tilbakeføring av lugarområdet regnes som en del av restaureringsarbeidet og er ikke tatt med i formidlingsbudsjettet.

2. FORMIDLING PÅ LAND

Formidlingen på land er knyttet til etableringen av en hjemmehavn for D/S Hestmanden; et sted der besøkende kan lære mer om og oppleve på nært hold hvordan stålskip blir bygd, hvilke arbeidsbetingelser verftarbeidere hadde, hva vedlikehold av skip som D/S Hestmanden innebærer og hvordan restaureringen har blitt gjennomført. Formidlingen om bord og på land henger derved tett sammen og utfyller hverandre.

Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernssenter, der det ble bygd stålskip gjennom mange tiår, og som stod for restaureringen av D/S Hestmanden, danner en utmerket kulisser og ramme for dette. I tillegg ligger en båt til på kaia, rett ved siden av D/S Hestmanden: Gamle Oksøy, et tidligere forsyningskip i Kystverket. Skipet ble bygd i 1962, var i bruk frem til 1997 og er i dag vernet.

Ved å veve sammen informasjon om verftet, Gamle Oksøy og D/S Hestmanden på kaiområdet og i messebygget vil man kunne sette skipene i en større sammenheng. Det er etablert en prosjektgruppe med deltakerne fra Stiftelsen Hestmanden, Gamle Oksøy v/Lindesnes Fyrmuseum, Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernssenter og Vest-Agder-museet, som jobber med en konkretisering av det som presenteres her.

Formidlingen på land vil foregå hovedsakelig på to arenaer: ute på kaiområde mellom messebygget og D/S Hestmanden samt et platå bak messebygget, og inne i den gamle mannskapsmessen – heretter kalt messebygget.

Tilrettelegging av uteområdene i hjemmehavn Kristiansand

Kaiområde mellom D/S Hestmanden og messebygget vil måtte tilrettelegges som publikumsareal som også er tilgjengelig utenom verftets eller messebyggets åpningstider. Et gjerde kan stenge av tilgangen til verftet, samtidig som det vil være mulig å komme nær både Hestmanden og Gamle Oksøy. Skilting og lyssetting på hele kaiområdet vil hjelpe besøkende å orientere seg. Informasjonstavler vil kunne formidle grunnleggende fakta om båtene og verftanlegget. Vaktbua i begynnelsen av kaiområdet er foreslått brukt til utsalg av diverse deler til veteranbåter.

Platået bak messebygget er optimalt for å få utsyn over hele verftet med dokk og båtene som det arbeides på. I verftets åpningstider vil man kunne se arbeiderne, høre lyden av klinking eller sveising og få et inntrykk av dagens arbeidsvilkår ved bygging eller restaurering av stålskip. Utenom åpningstidene vil besøkende fortsatt kunne se hele verftsområdet. Mindre gjenstander som tåler vær og vind kan stilles ut på plenen.

Vedlagte kart viser hvor på kaiområdet og platået vi ønsker å plassere de forskjellige elementene.

Messebygget som publikumsmottak og mindre formidlingsarena

Messebygget er den gamle mannskapsmessen for arbeiderne ansatt på Bredalsholmen, som i en lengre tidsperiode rommet Kristiansands Mekaniske Verksted (1909 – 1987). Mannskapsmessen ble oppført i 1948 og var i bruk helt frem til 1989.

Som vedlagte skisser viser, vil bygget kunne romme både publikumsmottak, kafé, museumsbygg, toaletter og utstillinger. Etter en ny og grundig gjennomgang av bygget og konkretisering av planene, vil vi heretter se bort fra et tilbygg slik det ble skissert i tidligere innsendte planer fra Faveo (Faveo, 2013). Toalettene vil kunne tilrettelegges for funksjonshemmede i bestående bygg, med umiddelbar nærhet til D/S Hestmanden.

Hovedinngangen til messebygget vil plasseres sentralt på kaiområdet. Dermed vil besøkende først komme inn i byggets 2. etasje, med mulighet til å orientere seg til venstre – kaianlegget med skipene D/S Hestmanden og Gamle Oksøy, og til høyre - mot plataået som gir en oversikt over Bredalsholmen Dokk og Fartøyvernsenter.

Messebygget er tenkt restaurert slik det var i slutten av 1940-årene, da det var nytt og i daglig bruk. Dette innebærer at bygget vil ha et industrielt preg over seg, som gjenspeiles i interiør og eksteriør: Besøkende befinner seg på et industrianlegg, og dette skal de kunne føle på og oppleve også når de inntar forfriskninger.

Inngangen – 2. etasje

Når man entrer hovedinngangen og befinner seg i bygget, vil billettsalget og kjøkkenet befinne seg rett frem, med bilder av tidligere verftsarbeidere på høyre side. Bord og stoler som besøkende kan bruke som kafé forteller om både skipene og byggets historie og tidligere bruk. En liten museumsbutikk kan plasseres ved nedgangen til 1. etasje. Hele rommet kan lett tilrettelegges for å motta 50 til 60 personer ved foredrag, informasjonskvelder eller arrangementer.

Utstillingsareal – 1. etasje

Første etasje – underetasjen som er på samme høyde som kaianlegget – vil kunne romme utstillinger som setter D/S Hestmanden inn i en større sammenheng. Også her ønsker vi å legge opp til filmvisning, i tillegg til en fast utstilling.

Naturlige tema vil her være

- ✓ skipet som gjenstand, satt inn i historien om norsk skipsbygging, skipsfart og norske sjøfolks arbeidsforhold
- ✓ D/S Hestmandens restaureringshistorie. Å ta vare på vår maritime kulturarv byr på mange utfordringer, både økonomiske og tekniske.
- ✓ Arbeidsforholdene på et verft, levekår for verftsarbeiderne og tidlig organisering av arbeiderne.

Budsjett per 21.11.2014:

Som nevnt har vi gått bort fra løsningen om å bygge et tilbygg til bestående messebygg.

Vi tar utgangspunkt i at bygget kan tilrettelegges slik skissert over for summen som er antydnet i dokumentet "D/S Hestmanden som Norsk krigsseilermuseum og del av Vest-Agder-museet – overordnet konsept", dvs. kr 2 844 000. Vi tar videre utgangspunktet i at kaiområdet utbedres og istandsettes av midler nevnt i samme budsjett, kr 500 000.

Kr 1 000 000 var satt av til formidling og publikumsmottak i messebygget:

Publikumsmottak på land:

Uteområder (kaiområde og platå): skilting m.m.	kr	200 000
<i>2 etasje messebygg</i>		
Interiør 2. et. messebygg (bord, stoler, museumsbutikk, kontorutstyr)	kr	200 000
Innredning kjøkken m/billettsalgsskranke	kr	250 000
Formidling personhistorier	kr	20 000
<i>1 etasje messebygg</i>		
Utstilling 1. et. messebygg	kr	95 000
Liten kino 1. et. i messebygg	kr	55 000
Utstilling for øvrig (vegger, plansjer, AV-utstyr, sitteplasser kino)	kr	180 000
Totalt formidling på land	kr	1 000 000

21.11.2014

Fagseksjon Vest-Agder-museet